

ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО АБО ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

THE RIGHT TO CHALLENGE IN COURT THE INVESTIGATOR'S OR PROSECUTOR'S DECISIONS, ACTIONS OR INACTIONS IN PRE-TRIAL PROCEEDING AS A PART OF MECHANISM THAT PROVIDES ATTAINING THE OBJECTIVES OF CRIMINAL PROCEDURE

Новожилов В.С.,

*аспірант кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена проблемі законодавчого визначення рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, що можуть бути оскаржені під час досудового провадження, у формі вичерпного переліку.

Метою статті є визначення відповідності закріплених у кримінальному процесуальному законодавстві України процедур оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які приймаються (вчиняються) на досудовому провадженні, абсолютному конституційному праву кожного на оскарження.

Автор зазначає, що право на оскарження до суду є абсолютним, оскільки Конституція України прямо передбачає, що це право не може бути обмежене. Специфічні процедури оскарження не можуть зводити нанівець саму можливість оскарження, так само як і відсутність нормативної регламентації таких процедур. Мають бути запроваджені ефективні засоби реалізації права на оскарження, у тому числі в межах досудового розслідування.

Право на оскарження складається з трьох елементів: носія права, органу, що уповноважений на розгляд скарги та предмета оскарження. Оскарження як процес подання та розгляду скарги має розглядатися як забезпечувальний по відношенню до права на оскарження.

Основним завданням процедури оскарження – процесу реалізації права на оскарження – є встановлення фактичної обґрунтованості скарги та виправлення допущених порушень (якщо такі були).

Забезпечення права на оскарження на досудовому провадженні є ключовим у механізмі реалізації завдань кримінального провадження, адже воно для свого носія є інструментом, який може бути використаний у випадку відхилення уповноваженими особами від стандартів швидкого, повного та неупередженого розслідування. При цьому ні право на оскарження, ні інститут оскарження напругу не реалізують завдань кримінального провадження, проте є ключовим інструментом контролю для справного функціонування механізму реалізації завдань кримінального провадження.

Оскільки лише в порядку кримінального судочинства можуть бути оскаржені процесуальні рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, прийняті (вчинені) ними на досудовому провадженні, а механізм оскарження таких на підготовчому провадженні визнано Європейським судом з прав людини неефективним засобом юридичного захисту в розумінні ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, то закритий характер переліку рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, що можуть бути оскаржені на досудовому провадженні, значно обмежує, а подекуди цілком позбавляє особу конституційного права на оскарження до суду.

На підставі проведеного дослідження зроблено висновок про те, що закритість переліку, передбаченого ч. 1 ст. 303 КПК, не сприяє ефективному захисту прав і свобод людини, поновленню їхніх прав, а відтак перешкоджає вирішенню завдання кримінального провадження, що полягає в охороні та ефективному захисті прав його учасників.

Ключові слова: оскарження на досудовому розслідуванні; право на оскарження; оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора; предмет оскарження; ст. 303 КПК; ст. 55 Конституції; завдання кримінального провадження.

The article is concerned with the problem of legal determination of investigator's or prosecutor's decisions, actions or inactions, which lawfulness can be examined by the investigating judge in pre-trial proceeding, in a form of exhaustive list.

The aim of the article is to define whether or not the procedure of lawsuit against investigator's or prosecutor's unlawful decisions, actions or inactions in pre-trial proceeding, which is settled up in criminal procedural law of Ukraine, match with the absolute constitutional right of everyone to challenge in court the decisions, actions or inactions of bodies of state power, bodies of local self-government, officials and officers.

The author notes that the right to challenge in court is absolute. Constitution of Ukraine explicitly provides that this right cannot be limited. Neither special procedures nor omissions in legal regulation can negate the possibility to challenge. It is important to imply the effective methods for the right to challenge realisation in pre-trial procedure.

The right to challenge in its essence consists of three elements: the right holder, the institution authorized to handle a complaint and the subject of legal challenge. The challenge as a process of filing a complaint and reviewing it shall be seen as ancillary to the right to challenge being fulfilled.

The main objective of challenge procedure (the process of the right to challenge realisation) is to establish the factual reasonableness of the complaint and to correct the committed violations (if any were done).

Ensuring the right to challenge in pre-trial proceeding is key in the mechanism that provides attaining the objectives of criminal procedure. It is right holder's instrument to initiate and achieve restoration of the standards of rapid, full and impartial investigation if authorized officials do not compliance with them. Neither the right to challenge nor legal institute of challenge do attain the objectives of criminal procedure. But they are fundamental instruments of control that provide properly functioning mechanism of attaining the objectives of criminal procedure.

Investigator's or prosecutor's processual decisions, actions or inactions that are made or done in pre-trial can be challenged only in the procedure of criminal justice. European Court on Human Rights have found the remedy to challenge any of the investigator's or prosecutor's processual decisions, actions or inactions only in the course of the preliminary (administrative) hearing not satisfying the notion of accessibility and effectiveness, as it suggests that complaints can be made after the investigation has finished, but leaves no possibility of appeal in the course of the investigation. That is why exhaustive list of investigator's or prosecutor's decisions, actions or inactions that can be complained in pre-trial proceeding significantly restricts, and sometimes completely deprives a person of the constitutional right to challenge in court.

As a result of this research the author made a conclusion that exhaustive list in Article 303 § 1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine do not provide effective protection or restoration of human rights and freedoms and therefore withhold attaining the objectives of criminal procedure, in particular preservation and effective protection of the rights of parties and other participants.

Key words: challenge in pre-trial proceeding, complaint in pre-trial proceeding, the right to challenge, the right of action in criminal procedure, the right to access to court, the right to access to the investigating judge, lawsuit against investigator's or prosecutor's decisions, actions or inactions, the objectives of criminal procedure.

Постановка проблеми. Основний Закон України [1] (далі – ОЗ) кожному гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності (далі – РДБ) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55). Забезпечення права на оскарження процесуальних РДБ є загальною засадою кримінального провадження (п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК). Ця стаття покликана здійснити спробу визначити місце права на оскарження РДБ слідчого чи прокурора на досудовому провадженні (далі – ДП) (та в його складовій – досудовому розслідуванні) в механізмі реалізації завдань кримінального провадження, а також дослідити, чи відповідає закріплений в Кримінальному процесуальному кодексі України [2] (далі – КПК) предмет оскарження РДБ на ДП обсягу права на оскарження, передбаченому ОЗ.

Метою статті є визначення відповідності закріплених у кримінальному процесуальному законодавстві Україні процедур оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які приймаються (вчиняються) на досудовому провадженні, абсолютному конституційному праву кожного на оскарження.

Результати дослідження. Право на оскарження РДБ, в найширшому його прояві (що не зводиться лише до кримінального судочинства) закріплене в ч. 2 ст. 55 ОЗ. В.Г. Буткевич зазначає, що вказана частина статті є новелою в українському законодавстві, адже за радянського періоду суд не приймав позовів ні стосовно діянь органів влади й місцевого самоврядування, ні стосовно діянь посадових і службових осіб [3, с. 412]. Окрім цього, науковець вважає, що оскільки ОЗ не дає чіткого переліку РДБ, то звідси презюмується, що в суді можна оскаржити будь-яке діяння чи рішення таких органів і осіб [3, с. 412].

Характеризуючи право на оскарження, Д.В. Лученко вказує, що воно належить до основних юридичних можливостей людини, які визначають якість її існування в соціумі; право на оскарження є природним, невід'ємним і невідчужуваним; універсальним; має пріоритетний характер по відношенню до інтересів носіїв публічно-владних повноважень чи держави в цілому; є рівним для кожного; гарантується в межах міжнародних стандартів [4, с. 83, 85–87].

Право на оскарження РДБ є абсолютним, оскільки ОЗ прямо передбачає, що це право не може бути

обмежене (речення друге ч. 2 ст. 64). Д.В. Лученко розтлумачує, що «це означає, що держава не може скасувати право на оскарження, посилаючись на національну безпеку, публічний порядок, потреби протидії тероризму чи переслідування терористів, запровадження військового чи надзвичайного стану тощо. <...> Абсолютний характер права на оскарження не означає, що законодавець не може диференціювати регулювання різних процедур оскарження <...> питання інстанційності значною мірою перебуває у віданні держави. <...> впровадження фільтрів для відсіювання явно необґрунтованих скарг, подання яких зумовлено бажанням затягнути розгляд справи, належить до дискреційних повноважень законодавця» [4, с. 89–90]. У цілому поділяючи думку дослідника, вимушені зауважити, що діяльність «законодавця» – Верховної Ради України – має відбуватися в межах, визначених ОЗ, що означає запровадження ефективних засобів реалізації права на оскарження, у тому числі в межах ДП. Специфічні процедури оскарження не можуть зводити нанівець саму можливість оскарження, так само, як відсутність нормативної регламентації таких процедур.

Щодо сутнісного змісту конституційної норми, що закріплює право на оскарження, існує легальне тлумачення Конституційного Суду України (далі – КСУ): відповідно до п. 1 резолютивної частини Рішення КСУ № 6-зп від 25 листопада 1997 року у справі громадянки Г.П. Дзюби щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи [5] ч. 2 ст. 55 ОЗ «необхідно розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді».

Згідно з п. 1 резолютивної частини Рішення КСУ № 19-рп/2011 від 14 грудня 2011 року у справі про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини [6] КСУ розтлумачив, що «конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

посадових і службових осіб гарантовано кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом».

С.О. Пшенічко, узагальнюючи, виділяє два основні підходи до поняття оскарження: як реалізація права на подання скарги та кримінально-процесуальний інститут, та як процес подання, прийняття, розгляду та вирішення скарги [7, с. 219]. Предметом цього дослідження є право на оскарження до суду РДБ суб'єктів владних повноважень на ДП, яке автор визначає як право кожного, передбачене ч. 2 ст. 55 ОЗ, звернутися до суду для перевірки останнім правомірності РДБ слідчого або прокурора на ДП. При цьому вказане право варто відмежовувати від прав на апеляційний перегляд справи та касаційне оскарження судового рішення (адже ч. 2 ст. 55 ОЗ передбачає право на оскарження до суду, а не оскарження судових рішень, тобто зміст цієї норми полягає передусім в оскарженні як окремій формі, в якій здійснюється судовий захист, а не в оскарженні як елементі інстанційності судової системи, що визначається п. 8 ч. 2 ст. 129 ОЗ), так і від права затриманої особи на оскарження в суді свого затримання (яке існує як самостійна гарантія права на свободу та особисту недоторканність, передбачену ч. 5 ст. 29 ОЗ). Вважаємо, що по суті право на оскарження складається з трьох елементів: носія права (громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, які в момент подання скарги набувають статусу скажника), органу, що уповноважений на розгляд скарги (суд), та предмета оскарження (тобто будь-яке РДБ, яку носій права розглядає як загрозу (потенційну чи реальну) своїм правам, свободам чи законним інтересам; при цьому у конкретній ситуації загальний предмет оскарження, конкретизуючись, «звужується» до предмета скарги). Тоді оскарження як процес подання та розгляду скарги має розглядатися як забезпечувальний по відношенню до права на оскарження.

Питання оскарження РДБ суб'єктів владних повноважень під час ДП було предметом дослідження Ю.П. Алєніна, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевого, О.М. Дроздова, І.І. Заболотного, Д.І. Клепки, В. Корсуня, Д.С. Крикливця, Н.С. Куришевої, Д.Е. Кутоманова, М.М. Макарова, В.Т. Маляренка, І.Є. Марочкіна, В.О. Навроцького, В.Т. Нора, М.М. Ольховської, П.П. Пилипчука, О.І. Полуховича, В.О. Попелюшка, С.О. Пшенічка, О.І. Тищенко, В.М. Трофименка, А.Р. Туманянц, В.І. Шестакова, О.Г. Шило, О.Г. Яновської та інших.

Нормативно право на оскарження РДБ у ході слідства вперше було закріплено в Статуті кримінального судочинства 1864 р.; КПК УСРР 1922 р. передбачав можливість оскарження як безпосередньо до суду, так і до прокурора чи прокурора вищого рівня; КПК УСРР 1927 р. залишив лише можливість оскарження РДБ під час попереднього слідства в порядку прокурорського нагляду [8, с. 251–254]. Д. Валігура в один етап розвитку даного інституту відносить увесь радянський період, за ним виділяє проміжковий (з 1992 по 2012 рр.) та сучасний [9, с. 39–42].

Варто відмітити, що з часу прийняття ОЗ близько 5 років система кримінального судочинства існувала без суттєвої видозміни в частині оскарження РДБ безпосередньо до суду, а суди були вимушені застосовувати ряд норм, передбачених у ст.ст. 29, 55, 129 ОЗ, як норми прямої дії без детальної регламентації процедури в поточному кримінально-процесуальному законі. У період з 2001 по 2011 рр. предмет оскарження РДБ на досудовому слідстві поступово розширювався, проте залишався доволі обмеженим.

З 2012 р. порядок реалізації права на оскарження РДБ на ДП визначається Главою 26 КПК «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» (статті 303–313), при цьому § 1 іменується «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» (статті 303–308). Статті 304–307 КПК деталізують процесуальні аспекти такого оскарження, зокрема, встановлюють суб'єкта, уповноваженого розглядати скарги на РДБ слідчого чи прокурора на ДП (*слідчий суддя*).

Тож на ДП право на оскарження РДБ слідчого чи прокурора має забезпечуватися судом в особі слідчого судді, тобто судді, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (*п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК*).

Судовий контроль, як узагальнює О.Г. Шило, прийнято поділяти на два різновиди: 1) попередній (дозвільний) судовий контроль (тобто вирішення питань щодо надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій та застосування заходів кримінального процесуального примусу); 2) подальший (також оперативний чи екстраординарний) судовий контроль (тобто розгляд скарг на досудовому провадженні) – останній відомий вітчизняній кримінальній процесуальній доктрині з середини ХІХ ст. [10, с. 215]. Вказаний науковець зазначає, що розгляд слідчим суддею скарг на РДБ слідчого чи прокурора на ДП відповідає всім ознакам контролю: є зовнішнім щодо діяльності органів досудового розслідування та стосується минулого [10, с. 218]. Зазначимо, що право на оскарження є одним зі способів для особи отримати судовий захист і єдиним, який дозволяє особі самостійно ініціювати згадані механізми захисту. «При цьому уповноважені органи державної влади, – вказує О.Г. Шило, – є зобов'язаною стороною правовідносин щодо реалізації конституційного права людини на судовий захист та на них покладено обов'язок забезпечити його ефективну реалізацію, створити належні умови для захисту прав, свобод та законних інтересів особи» [10, с. 122].

Дещо визначившись із правовою природою права на оскарження РДБ слідчого чи прокурора на ДП, варто висвітлити питання завдань самого процесу оскарження: Л.М. Лобойко вказує, що «оскарження можна розглядати як засіб боротьби проти свавілля слідчого і прокурора» [11, с. 92]; О.Г. Яновська зазначає, що право на оскарження процесуальних РДБ слідчого судді, прокурора, слідчого є однією з найважливіших гарантій захисту громадянами

своїх прав та свобод від їх порушення як з боку органів, що здійснюють розслідування, так і інших осіб, що беруть участь в ньому [12, с. 10].

Основними завданнями процедури оскарження – процесу реалізації права на оскарження, є, по-перше, встановлення фактичної обгрунтованості скарги, а якщо така встановлена, то, по-друге, виправлення допущених порушень при прийнятті / вчиненні РДБ, а також, якщо можливо, компенсація шкоди (за наявності такої).

На наш погляд, забезпечення права на оскарження на ДП є ключовим у механізмі реалізації завдань кримінального провадження (які визначені в ст. 2 КПК). Передусім з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування має існувати сигнальна система відхилення від зазначених стандартів. А найкращим контролером завжди виступає заінтересована особа. При цьому саме право на оскарження для такої особи є найбільш загальним інструментом, який може бути використаний за необхідності.

Наприклад, у разі, якщо заінтересованій особі видається, що розслідування кримінального правопорушення не здійснюється або здійснюється неповно, то мають існувати певні процесуальні механізми для стимулювання ходу кримінального провадження. За КПК, така особа не може безпосередньо поскаржитися до слідчого судді на бездіяльність слідчого чи прокурора (спершу необхідно звернутися до слідчого чи прокурора з клопотанням про проведення слідчої (розшукової) дії, отримати відмову та оскаржувати саме цю відмову як процесуальне рішення; саму ж бездіяльність слідчого чи прокурора щодо нерозслідування оскаржити, за КПК, є цілком неможливо).

Так само, якщо порушуються інші завдання кримінального провадження – не додержується належна правова процедура чи застосовується необгрунтований примус (фактично, розслідування здійснюється упереджено), – виникає необхідність виправити допущені помилки. При цьому зазвичай буде недодержано й завдання щодо охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. У такому випадку право на оскарження може виступити ефективним процесуальним інструментом коригування кримінального провадження відповідно до його загальних завдань.

Право на оскарження РДБ слідчого чи прокурора на ДП виступає дієвим і тоді, коли в межах кримінального провадження не вдається забезпечити захист особи, суспільства та держави від кримінального правопорушення (наприклад, заявник, якому відмовили у внесенні відомостей за повідомленням до ЄРДР, саме за допомогою скарги має можливість домогтися реагування від держави на протиправне діяння).

При цьому ні право на оскарження, ні інститут оскарження РДБ напряму не реалізують завдань кримінального провадження, проте є ключовим контрольним інструментарієм для справного функціонування механізму реалізації завдань кримінального провадження.

Слід зазначити, що існування інституту оскарження РДБ на ДП в межах галузі кримінального процесу на практиці сприяє завданню охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, адже дієвий механізм захисту є стримуючим фактором від злочинного умислу, недоброчесності чи непрофесійного відношення до посадових обов'язків з боку суб'єкта владних повноважень. Тобто сама наявність в особі права на оскарження є елементом охорони інших прав, свобод та інтересів осіб, а у випадку, якщо виникли підстави для реалізації цього права, то воно стає первинною ланкою, що запускає процес оскарження – складник механізму захисту.

Водночас завданням кримінального провадження є охорона усіх прав учасників кримінального процесу, а тому право на оскарження виступає й як об'єкт охорони, яка в межах кримінального процесуального права має забезпечуватися комплексом норм, які відповідають за існування ефективної процедури оскарження на будь-якій стадії кримінального провадження.

Водночас за чинною редакцією ч. 1 ст. 303 КПК, право на оскарження часто не є самостійним інструментом забезпечення реалізації завдань кримінального провадження, а використовується лише як допоміжний механізм – передусім тому, що законодавцем звужено предмет оскарження на ДП.

Стаття 303 КПК названа «Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження». Уже сама постановка змісту статті 303 в її назві свідчить, що законодавець, де факто, презюмує винятковість, екстраординарність можливості оскарження РДБ слідчого або прокурора на досудовому провадженні. Частина 1 вказаної статті підтверджує такий підхід, оскільки встановлює як вичерпний (закритий) перелік РДБ слідчого або прокурора, що можуть бути оскаржені «на досудовому провадженні», так і вичерпно вказує на процесуальний статус осіб, які можуть оскаржувати конкретне РДБ.

У науці кримінального процесу побутують дві думки на проблему: прихильники першої вважають, що закритий перелік РДБ – менш доцільний, ніж відкритий та навіть прямо помилковий¹; другу групу

¹ Наприклад: Клепка Д.І.: «слід визнати, що неможливо виокремити якісь критерії, які дозволяли б розмежувати ті рішення, які можуть бути оскаржені у досудовому провадженні, і ті, які оскаржені бути не можуть. Конституція України, сформулювавши норму ст. 55 як загально дозвільну, по суті, закріпила принцип вільного та широкого оскарження, який, враховуючи норму ст. 8 Конституції, є нормою прямої дії. Саме тому в досудовому провадженні до суду можуть бути оскаржені будь-які дії, бездіяльність, рішення владних суб'єктів кримінального процесу» [13, с. 53]; Корсунь В.: «визначення у законі вичерпного переліку дій і рішень органів досудового розслідування, що вимагають судового контролю, було б не тільки неможливим, а й неправильним. Будь-які спроби законодавчого визначення процесуальних актів досудового розслідування, що підлягають судовому оскарженню, стануть спробою обмеження права особи на судовий захист» [14, с. 167]; Крикливець Д.Є. [15, с. 120]: «закріплення у КПК вичерпного переліку рішень та дій, що підлягають оскарженню, суперечить нормам Конституції України»; Ольховська М.М. [16, с. 115]: «обмеження кола осіб, РДБ яких можуть бути предметом оскарження стороною захисту під час досудового розслідування кримінального провадження суперечить ст. 55 Конституції України»; Шило О.Г.: визначення предмета оскарження відкритим переліком є «виправданим, оскільки цим забезпечується доступність судового захисту в досудових стадіях кримінального

складають дослідники, які хоча й вітають закритість списку РДБ, які можуть бути оскаржені на ДП, проте наполягають на його частковому розширенні².

Слід нагадати, що право на оскарження до суду є абсолютним конституційним правом особи. У той же час законом може визначатися різний (диференційований) порядок процедури оскарження – залежно від правової природи оскаржуваного РДБ. Конституційною аксіомою є лише такі елементи: носій права (кожен), уповноважений на розгляд скарги орган (суд) та предмет оскарження (будь-яка РДБ). Вважаємо, що доцільно дослідити відповідність ОЗ ч. 1 ст. 303 КПК в наступних аспектах: (1) чи порядок кримінального судочинства є єдиним можливим для оскарження РДБ слідчого або прокурора під час ДП? (2) чи порядок, визначений ст. 303 КПК, передбачає ефективний засіб правового захисту для особи?

Так, п. 2 ч. 2 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України [19] передбачає, що юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи, що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства. Незважаючи на те, що інколи висловлюються позиції щодо можливості оскарження в порядку адміністративного судочинства РДБ слідчого чи прокурора, прийнятих у межах кримінального провадження³, більш поширеною є протилежна позиція⁴. Як нам видається, крапку в цьому спірному питанні поставила Велика Палата Верховного Суду, яка 23 січня 2019 року у справі № 802/1335/17-а ухвалила Постанову [23], в абз. 37 мотивувальної частини якої зазначила, що виключно у випадку, коли стає неможливим розгляд скарг за правилами кримінального судочинства (лише коли на момент звернення особи зі скаргою кримінальне провадження припинено на підставі визначеного законом процесуального рішення, а особа скаржить на проведені у кримінальному провадженні процесуальні дії, які за правилами КПК не підлягають окремому оскарженню і можуть перевірятися при розгляді судом кримінальної справи по суті), у зв'язку з відсутністю в особи альтернативного способу юридичного захисту, з метою реалізації її права за статтею 13

процесу, ефективного поновлення судом порушених прав, свобод і законних інтересів людини в стислі строки, що відповідає потребі в отриманні захисту своєчасно» [10, с. 273]; Яновська О.Г.: «обмеження права на оскарження РДБ слідчого або прокурора, що зачіпають права та законні інтереси громадян, лише на тій підставі, що ці особи не визнані в належному порядку учасниками провадження або не віднесені ст. 303 КПК до осіб, що мають право оскаржувати те чи інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого або прокурора, не відповідає основним положенням Конституції України. Адже єдиним критерієм, який дає змогу визначити, які дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, які рішення цих осіб можуть бути оскаржені до суду, та хто саме має право на таке оскарження, є обмеження конституційних прав і свобод громадян або створення перепон для доступу до правосуддя» [12, с. 10].

² Див.: Макаров М.М.: «надання учасникам кримінального провадження права оскаржувати слідчому судді всі РДБ слідчого та прокурора не можна визнати правильним» [17, с. 139]; Заболотний І.І.: «забезпечення права на оскарження процесуальних РДБ на досудовому розслідуванні не може розглядатися як абсолютна гарантія [...] концепція безпробільного судового контролю є неприйнятною у вітчизняній системі кримінального процесу і такою, що негативно вплине на забезпечення швидкого та ефективного розслідування обставин кримінального провадження» [18, с. 337].

³ Наприклад, див. [20].

⁴ Див.: [21, с. 232] та [22, с. 99-101].

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [24] (далі – Конвенція), а також з урахуванням того, що в даній ситуації перевірка правомірності слідчих дій за іншою процедурою не може зашкодити реалізації завдань кримінального провадження, позов має розглядатися судом адміністративної юрисдикції. Тобто якщо кримінальне провадження триває, або якщо воно завершено, проте можливість оскаржити РДБ слідчого чи прокурора в особи існувала на момент прийняття оскаржуваного РДБ, то таке оскарження має здійснюватися виключно в порядку кримінального судочинства.

Тому варто визначити, чи існуючі на тепер кримінальні процесуальні механізми забезпечують ефективний порядок реалізації особою права на оскарження. КПК передбачає два альтернативних порядки реалізації особою права на оскарження РДБ слідчого або прокурора під час ДП: (1) у порядку § 1 Глави 26 – щодо тих РДБ, які прямо передбачені в ч. 1 ст. 303 КПК; (2) у порядку ч. 2 ст. 303 КПК – щодо всіх інших. Згадана частина ст. 303 КПК передбачає, що скарги на інші РДБ слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314-316 цього Кодексу. Тобто ті РДБ слідчого або прокурора, що прямо не згадані в ч. 1 вказаної статті, не можуть бути оскаржені на досудовому провадженні⁵, у тому числі й у порядку іншого судочинства.

Відтак, можливість реалізації права на оскарження РДБ, не передбачених ч. 1 ст. 303 КПК, *de jure*, призупиняється до настання підготовчого провадження. Проте, оскільки статті 314-316 КПК, як і жодні інші статті Кодексу, не деталізують таку процедуру оскарження в межах судового провадження РДБ слідчого чи прокурора, допущених під час ДП, то можливість реалізації цього права так і не відновлюється на підготовчому провадженні. А, отже, саме право на оскарження за відсутності процесуальних механізмів його реалізації перестає існувати.

Водночас вказаний підхід законодавця до конструювання ч.ч. 1, 2 ст. 303 КПК призводить і до того, що учасники кримінального провадження чи інші особи не мають можливості оскаржити РДБ слідчого або прокурора щодо, наприклад, попередньої правової кваліфікації кримінального правопорушення або недотримання розумних строків досудового розслідування. Не може бути оскаржена й бездіяльність сторони обвинувачення, що може проявлятися в неефективному проведенні досудового розслідування або й узагалі в нездійсненні жодних процесуальних дій у межах кримінального провадження. Судова практика знає поодинокі випадки постановлення слідчими суддями ухвал щодо такої бездіяльності, у яких судді покладають на посадову особу органу досудового розслідування чи прокурора конкретні зобов'язання, вказуючи чіткі строки їх виконання.

⁵ Окрім недотримання розумних строків слідчим чи прокурором під час досудового розслідування – прокурору вищого рівня (стаття 308 КПК України).

Проте, як правило, такі ухвали слідчого судді скасовуються в апеляційному порядку як незаконні.

У науковій літературі виділяється широкий перелік таких не передбачених ч. 1 ст. 303 КПК РДБ. Виділимо, на наш погляд, найбільш актуальні: оскарження затримання⁶ (вважаємо, що в порядку оскарження може перевірятися як дотримання процедури затримання, так і наявність правових підстав для нього; при цьому інститут загальних обов'язків судді щодо захисту прав людини (ст. 206 КПК) може розглядатися як екстраординарний механізм, спрямований на гарантування права на свободу та особисту недоторканність (у т.ч. в частині ч. 5 ст. 29 ОЗ), проте затриманій особі мають бути доступні й ординарні механізми, що існують в межах реалізації права, передбаченого ч. 2 ст. 55 ОЗ), оскарження постанов слідчого чи прокурора, якими застосовуються не згадані у КПК заходи процесуального примусу⁷.

Наше переконання, лімітація у ст. 303 КПК права на оскарження РДБ слідчого чи прокурора на ДП не тільки прямо суперечить ч. 2 ст. 55 ОЗ, але й порушує принцип розподілу гілок влади (ч. 1 ст. 6 ОЗ), наперекір Конституції забираючи в осіб їх право на оскарження РДБ виконавчої влади (сторони обвинувачення) до влади судової. На підтвердження висловленої тези, зазначимо наступне:

Згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Відповідно до статті 13 Конвенції кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Обмеження права на оскарження до суду РДБ слідчого чи прокурора на стадії досудового розслідування було предметом аналізу⁸ Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так ЄСПЛ встановив, що можливість подання скарг на РДБ органів досудового розслідування під час підготовчого провадження у суді, не є ефективним засобом юридичного захисту в розумінні статті 13 Конвенції (п.п. 65, 78, 79 Рішення ЄСПЛ від 30 березня 2004 року у справі «Меріт проти України» (Merit v. Ukraine) (заява № 66561/01) [27]). ЄСПЛ також зазначав, що «щодо судового засобу правового захисту, зазначеного у статті 234 КПК [1960 – прим. В.Н.], дії слідчого можуть бути оскаржені до суду лише на етапі попереднього розгляду кримінальної справи або розгляду її по суті. Такий судовий розгляд був недоступним

під час розслідування, а тому не міг забезпечити вчасне вирішення порушеного питання. Більше того, не видається, що під час розслідування, яке тривало понад три роки та сім місяців, заявникові було забезпечено інший судовий засіб правового захисту, за допомогою якого він міг би звернутися до суду за розглядом питання щодо законності та пропорційності оскаржуваного заходу або його скасування» (п. 69 Рішення ЄСПЛ від 05 березня 2015 року у справі «Котій проти України» (Kotiy v. Ukraine) (заява № 28718/09) [28])⁹.

Схожу правову позицію займає й Верховний Суд. Так, відповідно до абз. 2 п. 22 мотивувальної частини Постанови Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 243/6674/17-к (провадження № 13-16сво18) [31] виокремлено наступні проблеми, що можуть виникати під час реалізації обмежень на звернення до суду у кримінальному провадженні: по-перше, не в усіх випадках кримінальні справи будуть передані до суду з обвинувальним актом; по-друге, підготовче засідання в суді першої інстанції, навіть якщо обвинувальний акт передано до суду, може відбутися запізно для того, щоб бути здатним виправити порушення; по-третє, під час підготовчого судового засідання суддя не має повноважень вчиняти дії та приймати рішення, які можуть призвести до виправлення порушення, спричиненого втручанням з боку держави.

Наведене дозволяє стверджувати, що закритість переліку ч. 1 ст. 303 КПК (як у частині переліку РДБ, так і в частині переліку осіб, що можуть оскаржити ту чи іншу РДБ) не сприяє ефективному захисту прав і свобод людини, поновленню їхніх прав, а отже, і перешкоджає вирішенню завдання кримінального провадження – охороні та ефективному захисту прав його учасників. Як слушно зауважує О.Г. Шило, відсутність порядку оскарження процесуальних рішень є одним із корупціогенних факторів кримінального процесуального законодавства України, що створює можливість корупційних практик під час здійснення кримінального провадження [32, с. 173].

Не можна залишити поза увагою найголовніший довід противників відкритого переліку, який влучно сформулював Л.М. Лобойко: «надавати право оскаржувати кожную процесуальну дію означало би перетворювати кримінальне провадження на невизначену кількість процесів з оскарження, які до встановлення обставин кримінального правопорушення не мають безпосереднього стосунку» [11, с. 94]. Не беручи за аргумент явну, на нашу думку, невідповідність ОЗ закріпленого переліку в ч. 1 ст. 303 КПК, зазначимо наступні міркування: по-перше, хоча встановлення обставин кримінального правопорушення й можна вважати метою кримінального провадження, проте вона має реалізовуватися виключно належними правовими методами, які забезпечують реалізацію завдань кримінального провадження; при відхиленні

⁶ Див.: [25].

⁷ Див.: [26, с. 56-58].

⁸ Хоча вказані правовідносини у згаданих справах врегульовувалися КПК 1960-го року, сутнісний зміст інституту оскарження РДБ на стадії досудового розслідування залишився незмінним.

⁹ Указані позиції ЄСПЛ висловлював і в ряді інших рішень: Рішення від 12 липня 2016 року у справі «Зосимов проти України» (Zosymov v. Ukraine) (заява № 4322/06) [29] (пункти 94-96); Рішення від 09 березня 2018 року у справі «Кузьменко проти України» (Kuzmenko v. Ukraine) (заява № 49526/07) [30] (пункти 29-31) та ін.

від таких (зокрема, в частині охорони прав, свобод та законних інтересів осіб) право на оскарження до суду є найбільш дієвим інструментом; *по-друге*, з метою забезпечення швидкості розслідування, справді, право на оскарження до суду може обмежуватися, проте такі обмеження не мають зводити нанівець саму суть цього права, ліквідувати його (чому, фактично, сприяє норма ч. 2 ст. 303 КПК, яка «переносить» можливість реалізації права на оскарження на стадію підготовчого провадження, яка, у значній частині випадків, так ніколи й не настає).

Вважаємо, що прикладами виправданого обмеження права на оскарження виступає темпоральна лімітація (ч. 1 ст. 304 КПК). Проте головним запобіжником зловживання правом на оскарження до суду РДБ слідчого чи прокурора під час ДП має виступити дискреція суду, яка би включала (1) можливість за явної необгрунтованості чи невмотивованості скарги навіть не відкривати відповідне провадження; (2) можливість відмовити в задоволенні скарги, якщо її доводи не дають достатніх підстав вважати, що були допущені істотні порушення прав та свобод людини; (3) можливість за наслідком розгляду скарги повернути таку, якщо її доводи можуть бути оцінені лише у взаємозв'язку з іншими матеріалами кримінального провадження під час судового розгляду.

Наприклад, автору видається доцільним конкретизувати процедуру розгляду слідчим суддею скарг наступними положеннями: скарга підлягає поверненню у разі, якщо така подана особою, права, свободи чи законні інтереси якої не були порушені чи протиправно обмежені оскаржуваним РДБ та не можуть бути потенційно порушені чи протиправно обмежені (за винятком випадків, коли скарга подається законним представником, представником чи захисником) (замість п. 1 ч. 2 ст. 304 КПК); варто доповнити ч. 2 ст. 304 КПК новим пунктом, яким передбачити, що скарга повертається, якщо подання скарги слідчим суддею визнається зловживанням процесуальними правами¹⁰; на наш погляд, ч. 4 ст. 304 КПК підлягає виключенню¹¹; ч. 2 ст. 307 КПК доповнити новим пунктом, яким передбачити, що ухвала слідчого судді за результатами розгляду РДБ слідчого чи прокурора на ДП може бути про повернення скарги заявнику – у випадку: (1) встановлення в судовому засіданні факту зловживання процесуальними правами шляхом подачі такої скарги; (2) встановлення під час розгляду скарги факту підміни предмета судового розгляду: замість оскарження РДБ скарж-

ник прямо чи опосередковано порушує питання, яке є нерозривно пов'язане з питанням винуватості, а відтак має розглядатися виключно під час судового провадження, а не на стадії досудового розслідування. При цьому якщо слідчий суддя встановить, що має місце істотне або очевидне порушення прав, свобод чи законних інтересів особи і воно триває, то він зобов'язаний постановити ухвалу про негайне припинення відповідних порушень, незалежно від свого рішення за наслідком розгляду скарги; у випадку, якщо слідчий суддя встановить, що мало місце обмеження прав, свобод чи законних інтересів особи, проте таке обмеження було законним, співмірним та сприяло вирішенню завдань кримінального провадження, сприяло ефективному здійсненню досудового розслідування, то слідчий суддя відмовляє у задоволенні скарги. Застосування вказаних процесуальних механізмів має забезпечуватися судовою системою відповідної якості (як у кадровому плані, так і в організаційному).

Отже, на нашу думку, ч.ч. 1, 2 ст. 303 КПК передбачають суттєве обмеження, а в ряді випадків і позбавлення осіб гарантованого ч. 2 ст. 55 ОЗ права на оскарження в суді РДБ органів досудового розслідування, слідчого чи прокурора. Сьогодні питання відповідності ОЗ (конституційності) відповідних положень КПК стоїть перед КСУ в ряді конституційних скарг¹², проте щодо цього питання органу конституційної юрисдикції ще належить висловитися в майбутньому.

Висновки. Кримінальне провадження має забезпечувати застосування до кожного учасника належної правової процедури. Складником належної правової процедури є, безумовно, усі процесуальні гарантії, закріплені в Конституції України – нормативно-правовому акті найвищої юридичної сили (ч. 2 ст. 8 ОЗ). До таких процесуальних прав-гарантій належить і право на оскарження в суді РДБ слідчого, прокурора, керівника органу досудового розслідування, уповноваженої службової особи (особи, якій законом надано право здійснювати затримання), будь-яких інших посадових чи службових осіб органів державної влади, що черпають свої повноваження з кримінального процесуального законодавства чи реалізують їх у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 55 ОЗ).

Завданням кримінального провадження, серед інших, є й охорона вищевказаного конституційного процесуального права учасників кримінального провадження та інших осіб. Указана охорона, з огляду на положення ч. 3 ст. 8 ОЗ («норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується»), має бути забезпечена за будь-яких умов, у тому числі за умов звуження поточним

¹⁰ Інші процесуальні кодекси формулюють зловживання процесуальними правами як діями, що суперечать завданням судочинства. Вважаємо, що до таких варто відносити подання безпредметних скарг, подання декількох скарг щодо одного і того ж предмета, звернення зі скаргою, що має очевидно штучний характер, тощо.

¹¹ При цьому єдино можливою підставою для відмови у відкритті провадження за скаргою автор вбачає оскарження РДБ, яка вже є предметом розгляду. Проте в такому випадку, якщо провадження щодо розгляду першої скарги не закінчено, то варто не відмовляти у відкритті провадження (наприклад, якщо ту ж саму РДБ оскаржує інша особа), а об'єднувати відповідні провадження. Якщо ж слідчий суддя вже здійснив розгляд оскаржуваної РДБ, то нова скарга має повертатися з підстав зловживання процесуальними правами. Якщо таке зловживання відсутнє, то інститут відмови у відкритті провадження тільки в такому випадку може бути виправданий.

¹² Див.: конституційну скаргу Рябчука А.А. № 18/ 1459 (19) від 04.03.2019 щодо відповідності ОЗ (конституційності) положень п.1 ч. 1, ч. 2 ст. 303 КПК; конституційну скаргу Михайлова ЛІ. № 18/ 4139 (18) від 14.08.2018 щодо відповідності ОЗ (конституційності) положень ст. 303 та 304 КПК; конституційну скаргу Тарпана Р.С. № 18/2138 (18) від 27.04.2018 щодо відповідності ОЗ (конституційності) положень ст. 303, ч. 3 ст. 307, ст. 309, ч. 4 ст. 399 КПК та ін.

законодавством (ст. 303 КПК) гарантованих Конституцією України прав.

Суб'єктом забезпечення гарантованих ОЗ прав є незалежна судова гілка влади в особі слідчого судді, апеляційних судів та касаційного суду, яким доцільно всіма доступними механізмами приводити правозастосовну практику у відповідність до поло-

жень Конституції України, керуючись верховенством права.

На наш погляд, на законодавчому рівні варто привести у відповідність до положень ОЗ ст. 303 КПК, закріпивши відкритий перелік РДБ, які можуть бути оскаржені на досудовому провадженні, та доопрацювавши процедуру розгляду відповідних скарг на ДП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Основний Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР з наступними змінами. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.11.2018).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс Законів від 13 квітня 2012 року № 4651-VI з наступними змінами // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 29.11.2018).
3. Буткевич В.Г. Стаття 55 // Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. Секретар), Ю.Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2012. С. 408–417.
4. Лученко Д.В. Інститут оскарження в адміністративному праві : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 441 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Luchenko/d_Luchenko.pdf (дата звернення: 29.03.2019).
5. Рішення Конституційного Суду України № 6-зп від 25 листопада 1997 року у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи). Конституційний Суд України : офіційний веб-сайт URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/6-zp.rtf> (дата звернення: 29.11.2018).
6. Рішення Конституційного Суду України № 19-рп/2011 від 14 грудня 2011 року у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини). Конституційний Суд України : офіційний веб-сайт URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/19-rp/2011.doc> (дата звернення: 29.11.2018).
7. Пшенічко С.О. Категорія оскарження у кримінально-процесуальній доктрині: деякі проблеми визначення змісту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 218–223.
8. Ольховська М.М. Право підозрюваного, обвинуваченого на захист шляхом оскарження рішень, дій чи бездіяльності процесуальних осіб під час попереднього слідства за КПК УСРР 1922 р. та КПК УРСР 1927 р. *Вісник Академії адвокатури України*. Т. 12 число 2 (33). 2015. С. 250–256.
9. Валігура Д. Генеза інституту оскарження в кримінальному процесі / *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4 (208). С. 39–42.
10. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2011. 472 с.
11. Лобойко Л.М. Оскарження початку досудового розслідування: щодо потреби законодавчої регламентації. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 28. 2014. С. 89–98.
12. Яновська О.Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування *Адвокат*. 2013. № 1 (148). С. 10–13.
13. Клепка Д.І. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування як окремий вид провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 211 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Klepka/d_Klepka.pdf (дата звернення: 29.03.2019).
14. Корсунь В. Судове оскарження дій і рішень органів досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (180). С. 166–168.
15. Крикливець Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 316 с. URL: <http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-16.pdf> (дата звернення: 29.03.2019).
16. Ольховська М.М. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності процесуальних осіб стороною захисту під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Академія адвокатури України. Київ, 2017. 229 с. URL: <http://aa.u.edu.ua/ua/svrada-diss/> (дата звернення: 29.03.2019).
17. Макаров М.М. Межі оскарження слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора. *Юридична наука*. 2015. № 6. С. 138–143.
18. Заболотний І.І. Судовий контроль та прокурорський нагляд у механізмі забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності на досудовому розслідуванні. *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 334–338.
19. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс Законів від 06 липня 2005 року № 2747-IV, в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017, з наступними змінами. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 29.11.2018).
20. Косенко М.С. Оскарження бездіяльності органів досудового слідства на початковій стадії досудового провадження. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару, 26 жовт. 2018 р. / редкол. : М. В. Членов, Л. М. Леженіна, О. В. Косьмін. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 77–81.
21. Битяк Ю.П. Реалізація громадянами права на судовий захист у відносинах за участю Служби безпеки України / Ю.П. Битяк, Н.Б. Писаренко. *Проблеми законності*. Вип. 100. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2009. С. 226–233.

22. Білоусов Ю.В. Судова юрисдикція у справах, що випливають із оскарження дій та рішень органів дізнання та досудового слідства. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1–2. С. 98–102.
23. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 січня 2019 року у справі № 802/1335/17-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79988780> (дата звернення 18.03.2019).
24. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, згода на обов'язковість якої надана Верховною Радою України у формі ратифікації Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», з урахуванням Першого протоколу, протоколів № 2, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 14-bis. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 29.11.2018).
25. Тищенко О.І. Оскарження затримання у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 49–58.
26. Бєлкін М.Л., Бєлкін Л.М. Обмеження права на судові оскарження на стадії досудового розслідування за КПК 2012 р. як чинник порушення прав приватних осіб. *Судова апеляція*. 2017. № 1. С. 50–60.
27. «Меріт проти України», Справа. Заява № 66561/01 : Рішення Європейського суду з прав людини від 30 березня 2004 року. Переклад офіційний. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110 (дата звернення: 29.11.2018).
28. «Котій проти України», Справа. Заява № 28718/09 : Рішення Європейського суду з прав людини від 05 березня 2015 року. Офіційний переклад. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a82 (дата звернення 29.11.2018).
29. Zosymov v. Ukraine, Case of. Application no. 4322/06 : Judgment of 07 July 2016 by European Court of Human Rights. // *База даних «HUDOC» / European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164467> (дата звернення: 29.11.2018).
30. Kuzmenko v. Ukraine, Case of. Application no. 49526/07 : Judgment of 09 March 2017 by European Court of Human Rights. *База даних «HUDOC» / European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171782> (дата звернення: 29.11.2018).
31. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 243/6674/17-к *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74475959> (дата звернення: 29.11.2018).
32. Шило О.Г. Оскарження ухвал слідчого судді як складова антикорупційного механізму під час здійснення судового контролю в кримінальному провадженні. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару, 27 листоп. 2015 р. / СБУ, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ ; редкол. С. Є. Кучерина [та ін.]. Харків : Право, 2015 . Вип. 7. С. 172–176.